

Z izrazom potepuh izrazim svoje videnje predmetnosti. Za koga drugega bi morda ista predmetnost pomenila kaj drugega (npr. reveža). Prek operacij *p o z a i m l j a n j a* učenci spoznajo:

- podvrsto samostalniške besede (izraze za osebe, to je udeležence sporočanja),
- njeno vlogo pri nastajanju besedila,
- operacijo nadomeščanja, njeno vrednost pri sporočanju in jezikoslovnem raziskovanju.

Literatura:

Slabe V., Kunst Gnamuš O. (1981): Besede naše so žive, delovni zvezek za učence, Pedagoški inštitut.

Toporišič J. (1976): Slovenska slovnica, Obzorja, Maribor.

Kunst Gnamuš O. (1981): Pomenska sestava povedi, Pedagoški inštitut.

Dik, S. C. (1978): Functional Grammar, North-Holland Publishing company.

Slovenščina v javni rabi

»PRIMER« in »ZGLED«

Izraza 'primer' in 'zgled' sta si pomensko precej blizu. Večkrat se celo težko odločimo, ali naj uporabimo enega ali drugega, in to nam daje misliti, da sta v tisti zvezi enako dobra. Marsikdaj pa ne more biti dvoma, da lahko uporabimo samo 'primer' ali samo 'zgled'. Iz naše današnje rabe je 'zgled' močno izginil, spodrinil ga je 'primer', vsaj deloma pod vplivom površnega prevajanja iz srbohhrvaščine. Naj za uvod navedem nekaj zgledov, kako se izraza pravilno rabita, to nam bo hkrati pokazalo razloček med njima.

Primer: Tukaj gre za poseben primer. Bilo je že veliko primerov te smrtni bolezni. V vašem primeru gre za nekaj drugega. V vseh takih primerih bi morala poseči vmes policija.

Zgled: Največ se naučimo ob zgledih. To zgodbo sem ti povedal v svarilen zgled. Navedel je več zgledov, ki potrjujejo pravilo. V tem primeru ti ga žal ne morem postavljati za zgled. Slab zgled bo v takih primerih naredil veliko škodo.

Pomensko se ločita tudi pridevnika, izpeljana iz teh dveh imen, čeprav je raba prinesla različne odtenke. Če hočemo kaj resnično pohvaliti, rečemo, da je *zgodno*: Vedel se je zgodno. Vse smo našli v zgodnem redu. *Primeren* pomeni precej manj, čeprav sem našel v neki slovnici, da nam 'primereno vedenje' pomeni 'ustrezno vedenje'. Že fraza, da mi gre 'okoliščinam primerno', pa ni posebno pohvalna, saj pomeni, da mi gre tako, kakor pač dopuščajo okoliščine. In nekdanji red za vedenje, *primerno*, je pomenil komaj toliko kot zadostno.

Ker je današnja površna raba otopila občutek za razloček med izrazoma, si moramo pomagati s pogledom v druge jezike, ki imajo prav tak besedni par, kot sta 'primer' in 'zgled': angleško sta to *case* in *example*, francosko *cas* in *exemple*, nemško *Fall* in *Beispiel*, in gotovo je podobno še v kakem jeziku.

V srbohhrvaščini pa se za oboje uporablja le »primjer«. Ker nekateri časnikarji ali tudi nekateri knjižni ljudje prevajajo le mehanično, brez premisleka, podajajo v slovenščini kot *primer* tudi tisto, kar bi mo-

ralo biti *zgled*. Žal tudi Jurančičev slovar med slovenskimi pomeni za srbohrvaško geslo »primjer« nima izraza *zgled*.

Gledal sem po nekaterih naših slovnica, ki so že po naravi take, da morajo dajati veliko *zgodov*, ko pojasnjujejo pravila, ali so jasno ločile izraza, pa nisem našel dosti. Breznik je razložek gotovo čutil. Z ene strani pravi: »V takih primerih, v posameznih primerih,« z druge: »po teh zgledih pišemo ...« A tam, kjer navaja številne zglede, tega ne uvaja z naslovom *zgledi*, temveč največkrat s kratico *npr.* Podobno je v Slovnici štirih avtorjev: »V teh primerih stoji števnik za samostalnikom; V drugih primerih je doslej veljalo; V teh primerih nam števniki ne povedo; V takih primerih uporabljamo glavne števnike.« A tudi tam, kjer so navedeni stavčni zgledi za različne rabe, pravijo avtorji: »V gornjih primerih se loči določna oblika; V gornjih primerih so samostalniki natančno določeni ...; Ležeče tiskani stavki v gornjih primerih ...« Anglež bi v prvem primeru rekel »In such cases«, v drugem pa bi govoril o »the examples«.

Ali je tedaj v slovenščini kar vseeno, kateri izraz uporabimo? Mislim, da vendarle ne. Oglejmo si nekaj današnje rabe iz časnikov. »Za primer vzemimo razstavo arhitekta M. M.« Gotovo bi bilo tukaj prav »vzemimo za *zgled*«; kadar kaj *jemljemo*, jemljemo sploh vedno za *zgled* in ne »za primer«. »Kranjsko goro smo vzeli le za primer« je zato enako napačno kakor tale stavek iz televizijskega dnevnika: »Zakaj se tudi mi ne učimo ob takih primerih?« Tudi učiti se ne moremo ob primerih, temveč le ob zgledih, naj bodo dobri ali slabi, saj se žal lahko naučimo tudi slabega.

Najdejo pa se tudi časnikarji, ki izraza dobro ločijo. Avtor člančiča »Zgled brez patronata« je zapisal takole: »Ko se hkrati srečujemo tudi s primeri nerazumljivih pogodb ... Kaj pa je v primeru Ete drugačno? To je *zgled*, ki mu velja prisluhniti.« Z dobrim posluhom je ta pisec uporabljal *zgled* zdaj *primer*, kakor mu je pač narekoval smisel.

Žal nekateri jezikoslovci ne kažejo dosti občutka za to razločevanje. Tako sem bral v Slavistični reviji: »Na primerih vrabec in kovač si oglejmo stanje ... Za primer, kako so bila nekatera imena krajsana, navajam ...« Obakrat pomen terja uporabo izraza *zgled* in ne *primer*. Tudi v radijskih jezikovnih pogovorih sem že slišal: »Hkrati pa želim, da mi daš nekaj primerov za svoje trditve.« Tudi tu je šlo za zglede, ne za primere.

Včasih se zdi, da lahko izraza uporabimo povsem enakovredno, pa je razložek vsaj v mišljenju tistega, ki ju uporabi. »Lahko bi ti navedel veliko primerov« pomeni: veliko posameznih primerov. »Lahko bi ti navedel veliko *zgodov*« pa: lahko ti svojo trditev ponazorim z veliko *zgledi*. *Zgledi* so sploh velikokrat *ponazoritve*, medtem ko so primeri *navajanja*, *naštevjanja*.

Janez Gradišnik
Ljubljana

Gradivo

Novo odkriti glagolski fragment iz leta 1370

V Sloveniji je doslej registriranih okrog 80 pergamentnih ostankov raznih glagolskih rokopisnih bogoslužnih knjig iz 13.–15. stoletja. Ohranili so se predvsem ostanki misalov in brevirjev, v manjši meri ritualov in homiliarjev, ki so jih uporabljali kot platnice pri vezavi matičnih in drugih

uradnih knjig. Ker je bil pergament zelo trpežen material za platnice, so knjigovezi pač radi uporabljali za vezavo vsakršne ostanke bogoslužnih knjig, ki so postale zaradi reforme po Trident-skem koncilu v 16. stoletju nerabne in jih je bilo treba zamenjati s poenotenim rimskim misalom in brevirjem v latinskem jeziku. Zamenjava najbrž ni potekala tako hitro, saj je večina v pergament vezanih knjig šele iz druge polovice 17. stoletja.